

Theologiae Moralis Super Decalogum Seu Decem Dei Præcepta Pars ...

Tractatus V. Ad Præcepta II. Tabulæ De Delictis Contra Justitiam, Seu
Injusta læsione Proximi in Bonis Animæ, Vitæ seu Corporis, Famæ,
Fortunæ & c. Ac Restitutione Inde Debita

Sporer, Patricius

Salisburgi, 1713

Sectio III. Furta excusata, seu accepta per occultam compensationem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-60167](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-60167)

676 *Tract. V. in VII. & X. Præcept. Decal. Cap.*
ter, & ad restitutionem obligentur? Responde
breuiter: per se loquendo idem omninò dicen
esse de his, quod suprà dictum est de furtis min
ab uno factis eidem, vel diversis: eadem enim
ratio, si fragmenta sint alicujus momenti, & a
minis curentur, vel repetantur. Secus, si fragmen
ta sint parvi momenti & à dominis non multum
rentur, vel pro derelictis habeantur; idque man
si ipsi inde nil lucrentur, sed rursus aliis, particu
tim pauperibus, applicent, uti post alios noui
etiam Lugo *cit. disp. 16. sect. 4. §. 2.* & Diana
tr. 6. resol. 16. Per accidens tamen excusantur
chez *lib. 2. consil. c. 7. dub. 2.* posse sartores fragmen
ta alicujus momenti reservare, vendere, vel ali
de sibi lucrari partim, quòd domini eorum man
conscii minùs censeantur inuiti, partim vero ali
cultam compensationem, cùm sartores etiam
moratæ conscientiæ querantur communiter sibi
dominis sufficiens pretium non solvi, quibus tamen
ob sartorum copiam, si se, suosque alere velint
necessariò laborare debent. Intellige semper
dummodò notabile damnum domino euitetur.

SECTIO III.

*Furta excusata, seu accepta per occultam
tam compensationem.*

SUMMARIUM.

70. *Occulta compensatio debiti certi licita est.*
71. *Si adsint certæ conditiones, scil. 1. ut quod accipitur
debitum ex iustitia, & actu seu hic & nunc.*

Secl. III. De occulta compensatione. 677

72. II. Ut debitum hoc iustitia sit omninò liquidum, & certum, & non dubium tantum.
73. III. Ut compensatio fiat ad equalitatem;
74. IV. Ut debitum non possit commode alià viâ recuperari.
75. V. Ut quantum fieri potest, compensatio fiat in eadem re, vel specie.
76. IV. Ut res, in qua sit compensatio, non sit depositum.
77. VII. Ut caveatur damnum spirituale, & temporale debitoris, &
78. VIII. Periculum, aut ipsius compensantis, aut scandalum, aut alicujus tertii.
79. Vique ad n. 84. traduntur quatuor modi licitè compensandi: ubi: an possis tantundem à debitore mutuare etiam cum promissione, & juramento reddendi? Vel intercipere rem debitoris ad alium missam? Vel apud alium jam existentem &c.
84. Quando famuli, ancille, & Officiales licitè uti possint compensatione?
84. Et quando non?

ASSERTIO V.

Justa & licita est occulta compensatio debiti certi, 69
utpote vel ipsam rem tibi debitam occultè rapiendo; aut equivalens ex bonis debitoris auferendo: aut ex ejusdem bonis apud te existentibus retinendo: dummodò adsint debite conditiones: eaque licitè utitur quisvis creditor modo opportuno; etiam famuli, & officiales minus justo stipendium capientes, nisi domini justa ex causa minus stipendium parati sint. Tota communis. Explico more solito.

Iusta & licita est occulta compensatio debiti certi.

70 **C**ertum apud omnes meos citatos, etsi ex parte contradicat Henricus *Quodlib. 6. q. 2.* qui licet concedat, posse rem debitoris apud eum jam existentem retineri, negavit tamen, posse eam apud debitorem existentem auferri; eo quod non liceat injuriam injuriâ compensare. Sed recipitur ab omnibus. *Patio est:* quia eo casu servatis debitis conditionibus nulla inferitur injuria debitori, quia solum auferitur ab eo, quod non debet ei, sed jure alterius est. Neque enim est injuriæ vindicatio, sed defensio justa ab injuria, quæ te continuò vexat debitor, rem tuam vel tibi debitam injustè detinendo, scilicet id, ad quod jus habes ex justitia, v. g. mutuum, pretium, mercedem &c.: neque est vindicatio injuriæ, quæ in privato licita est propria auctoritate, sed solum est compensatio, vel recuperatio illius, quod tuum est, vel tibi debetur, & ab altero injustè detentum, aliter recuperare non potes commodè; quod jure naturæ omnibus licere debet, quo cuique licet injuriam alterius: sed hîc agitur de tua indemnitate seu recuperatione justî debiti, aliàs non facile recuperandi, ut supponimus, idque citra omnem injuriam alterius; servatis enim debitis conditionibus, nulla inferitur injuria debitori: ergo. Unde nec est præjudicium judicis, quia supponitur de bitum

bitum per Judicis sententiam commodè recupe-
rari non posse, sive ob defectum probationis, sive
ob iniquitatem debitoris, & etiam ipsius Judicis:
quo casu & jus naturæ permittit, & rationabiliter
presumitur, leges humanas non prohibere occul-
tam compensationem facere, alias per sententiam
Judicis faciendam: & si prohiberent, certè inju-
stæ essent. Unde sequitur talem occultè compen-
santem, minimè esse furem in conscientia: neque
incurrere excommunicationem, aut aliam pœnam
fortè in furantes latam; imò in judicio conven-
tus potest licitè jurare se nihil abstulisse; intelli-
gendo, *injustè*, seu nihil alienum, quod sibi non
debeatur. Insuper is statim, atque rem per com-
pensationem sibi vindicat, facit eam omninò su-
am: unde si fortè postea pereat, sibi perit, non de-
bitori (quidquid in contrarium dicat Medina.)
quia nimirum omnis res, quæ perit suo domino
perit. Ita communis DD. Vide Navarrum c. 17.
n. 112. Molinam *disp.* 690. Lessium *lib.* 2. c. 12.
dub. 10. & alios apud ipsos.

§. II.

Dummodo debita conditiones adsint.

Conditiones ergo ad justam compensationem
requisitæ sunt sequentes.

1. Ut id, quod accipitur, sit debitum ex justitia
& actu, seu hic & nunc: utpote sive ex delicto &
injusta læsione, sive ex aliquo contractu emptio-
nis, mutui, conductionis, commodati &c. Non
ergo justè accipi potest, quod solum debetur ex

Charitate, vel gratitudine: aut quod debetur nem
dem ex justitia, sed nondum pro hic & nunc fident
vendum est, sed in futurum tantum: quamdiu sua ve
men spes est, te rem tuam, jure alterius finito, etiam
modè recuperare posse. Communis DD. babile
citatos. *Ratio est*: quia compensatio fit ad babili
perandum id, quod alter tibi tenetur restituere comp
alter tenetur restituere ex sola justitia, & prople Ju
ne contractus, eo tantum tempore, quo ejus jus ti: &
detinendi cessat: ergò illud solum justè accipi beret
test, quòd ex justitia & actu hic & nunc debet quo in
Quamvis etiam præoccupari possit debitum in III.
turum, v. g. mutuum, commodatum, locatum litater
ante tempus præfinitum auferendo, aut aliter bitum
ex bonis ejus compensando juxta modum tiam
§. sequenti, quando morale periculum est, quòd excess
quis postea rem suam non sit recuperaturus; ut IV.
ex communi docent Tannerus *disp. 4. q. 6. de recuper*
4. Lugo *disp. 16. sect. 5.* Diana *p. 2. rr. 16. de stum*
sol. 46. Tamb. *lib. 8. rr. 2. c. 5. §. 1.* *Ratio est* debito
quia cuilibet licet, quando res sua est in periculo stia,
illius assecurationem quærere, seque indemnitie Ju
servare. Quòd si tamen per anticipatam accepta nisi re
nem tamen debitori lucrum aliquod cessaret, si res a
damnum emergeret, debebis omninò compensari tendo
quia aliàs subiret debitor pœnam, antequam plorat
peccatum moræ committeret, ut notat Tamb. transg
cit. men
scand.

72 II. *Conditio.* Ut debitum justitiæ sit omninò
liquidum, & certum, & minimè dubium: quia
enim æquum est pro debito incerto velle solvitur
& D.

stitiæ crimen aliquod restitutioni obnoxium :
 contra aliquos habet communis DD. cum S. Th.
ma q. 66. art. 5. ad. 3.

75 V. Ut, quantum fieri poterit, compensatio
 fiat in eadem re, vel specie functionem recipiens
 utpote pecuniam pro pecunia, triticum pro tri-
 co, vinum pro vino auferendo &c. Hoc enim
 cum commodè fieri potest, injustè compensatio
 ret in diversa specie, v. g. pro pecunia auferenda
 equum, pro tritico vinum, vel econtra: quod
 tunc absque justa causa debitor invitus cogitur ad
 alium contractum venditionis, vel permutationis
 ineundum: & hac ratione difficilius attingitur
 æqualitas debiti & accepti, faciliusque gravatur
 debitor, cum compensans plerumque nolit accipere
 re minus, & æquale difficulter tangat. Quod
 tamen compensatio in eadem specie fieri nequit
 ob defectum rei, vel impedimentum aliquod, quod
 sæpè accidit, saltem in foro conscientiæ (quod
 fit de foro externo) justè & licitè fieri potest
 compensatio in quibuscunq; aliis rebus, servata lemp-
 æqualitate: v. g. si debitos tibi sex florenos in pec-
 cunia recuperare non possis, possis autem in vino
 vel frumento, accipias ejusdem valoris urnam
 ni, vel scapham frumenti: si equum tibi debitor
 consequi nequeas, accipias pecuniam, quantum
 justè æstimatur: ut ex communi notant Valerius
de restit. c. 1. dub. 8. Layman c. 1. n. 9. f. 10. q. 1.
alii. Neque eo casu, si alium modum compensa-
 fandi non habes, nisi accipiendo rem specie
 versam cum gravi debitoris damno, abstinere co-
 geris.

geris: debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita solvere non laborat? dummodò tamen ejus damnum non esset notabiliter malus, quàm tuum debitum, tunc saltem ex Charitate abstinere debet, ut in simili mox iterum notabo. Vide *Molinam, Navarrum, Rebellum* apud *Dianam* p. 2. tr. 16. resol. 48.

VI. Ut res, in qua fit compensatio, non sit depositum. Ita habetur utroque Jure *c. bona fide de depositis. & L. ult. C. de depositis*. Quamvis *Petrus, Navarrus, Lessius, Tannerus, & Lugo citr.* probabiliter putent, eas leges solum habere locum in foro externo: aut intelligendas esse: si aliter compensatio fieri possit. Alioquin in foro conscientie secus facientem, servatis aulis conditionibus, non esse damnandum peccati. Quare rem tui debitoris ab ipso apud te depositam in compensationem debiti tui sine scrupulo retinebis: quin etiam rem tui debitoris apud alium tertium nudè depositam, alioquin pleno dominio ad ipsum spectantem, in compensationem tui debiti alio modo non impetrandi, licitè auferes: quia dummodò res sit tui debitoris, nec ad alium pertineat, parùm refert, ubi materialiter inveniatur: ut notat *Tamb. cit. c. 5. §. 4. n. 3.* Cæterum per se constat, te in compensationem tui debiti non posse auferre rem alicujus tertii apud tuum debitorem depositam, velei in pignus datam, vel locatam, aut commodatam, quia sic liquidò alienam raperes.

VII. Ut caveatur damnum spirituale, & temporale

porale debitoris. Spirituale quidem: quatenus conscius, se nondum solvisse debitum, manebit huc in mala fide & conscientia peccati mortali. Temporale verò, quatenus ob eandem ignorantiam fortassis ipse debitor, vel ejus hæres, idem debitum postea iterum solvet, cum constet de debito non verò de solutione: ad utrumque cavendum monendus erit de obligatione ablata, aut remissa simulanda: dicendo v. g. jam esse solutum, te esse contentum cum ipso &c. id tamen solum teneberis ex Charitate, non ex justitia, quia neutrum damnium intendis, sed tuo Jure usus es. Unde solum teneberis ita cavere, si facile & sine tuo incommodo possis: & tunc negligendo peccabis quidem contra Charitatem; at non contra Justitiam, nec ad ullam obligationem obligaberis, nisi ex accepta, si debitor tibi secundo debitum solvisses, hanc enim secundam solutionem sine dubio ex justitia reddere teneberis.

78 VIII. Ut etiam evitetur periculum, aut ipsius compensantis, utpote propriæ infamiæ, ne forte apprehensus in foro externo fur censearis, aut tanquam rei aliene violentus invalor puniaris, ut etiam notat *D. Thomas loc. cit.* aut scandali aliorum existimantium te furatum esse: aut alicujus tertii, v. g. ne fortè tunc alius tanquam de furto suspectus habeatur, vel puniatur. Idque rursum solum ex Charitate, non ex justitia: quia uteris re tuo, & damnium tertii per accidens & præter intentionem tuam sequitur actionem tuam, ut notat *Lugo loc. cit.* ideoque ad id non obligaberis.

nisi facile & sine tuo gravi incommodo possis. Poteris autem, & certè ex Charitate teneberis tale damnum proximi præcavere, saltem omitiendo interim compensationem, si tuum debitum exiguum sit v. g. paucorum aureorum, & probabile sit, furtum alteri imputandum esse cum periculo gravissimi damni, intamiæ, pœnæ, fustigationis, & maximè mortis: tunc enim, si non præcaveas, etsi non pecces contra justitiam, nec ad ullam obligeris restitutionem, ut dictum, graviter tamen peccares contra Charitatem, quæ præcipit, ne ob parvam tuam commoditatem gravissimum proximo damnum inferas. Quare in his & similibus magnoperè expendenda sunt, & conferenda, tua utilitas, & proximi periculum. Vide Molinam *tom. 3. disputat. 69.* Denique eadem ratione dicendum in casu, quo debitor tuus ob tuam occultam compensationem fiat impotens ad solvendum aliis anterioribus, aut magis privilegiatis debitis, ac creditoribus suis: quia id damnum aliorum creditorum per accidens sequitur ad tuam compensationem: & res, quam accipis, non est adhuc eorundem creditorum, sed debitoris tui, ut supponimus; ideoque ordine Charitatis tibi præ aliis prospicere poteris sine injustitiæ peccato: etsi similiter possis peccare contra Charitatem, si nimirum tu non multum, vel nihil egens re tua, omitiendo compensationem, nullum vel exiguum damnum patereris; alius verò creditor pauper v. g. multum egens re sua, grave damnum incurreret, ut notant *DD. cit.*

§. III.

Eaque licitè utitur quivis debitor modo opportuna.

79 **P**rimus modus securissimus compensandi oportet est, rem proximi apud te existentem æquivalenti detinere, ut jam indicatum est. hoc debitori tuo simile debitum à te sive antea sive postea, etiam de industria & directâ intentione compensandi contractum denegando: ut omnes consentiunt. At quid si eo casu tu à Titio v.g. tibi debeas centum aureos pro merce vendita, subito occasione oblata, vel prætexta, mutues alios centum expressè promittens, vel etiam jurans, te velle ad certum terminum solvere (casum specificè appositum habes in secundo præcepto de juramento poterisne nihilominus compensatione utendo, postea non solvere, Juristæ multi absolutè negant, multi absolutè affirmant. Theologi rectè distinguunt. Si juratus promissisti non solum solvere, sed etiam non uti compensatione, utque vel explicitè in terminis, vel saltem implicitè ad petitionem debitoris, qui fortè timens ne ob compensationem ipsi non solvas, ob securitatem ita petiit, tunc omnino teneberis juramento, & compensatione uti non poteris, ut omnes fatebuntur: omne enim juramentum implendum est, quando sine peccato impleri potest: in proposito autem potest impleri sine peccato: ergo. Si verò juramento promissisti tantum solvere ad certum terminum, minimè verò non velle uti compensatione: utpote quia tunc de

compensatione, excludenda nil cogitasti; & maxime si etiam expressè inclusisti, saltem reservatione mentali (juro tibi solvere ad istum terminum, si & tu mihi solveris, alias non: tunc potes adhuc tibi compensatione. Ita cum aliis Molina disput. 160. & Lugo disp. 16. sect. 6. n. 117. Ratio est: quia tunc juramentum solum confirmat promissionem, & auget obligationem solvendi, & nil aliud, seu ad nullum aliud objectum se extendit: atqui promissio, & obligatio solvendi quantacunque secundum se non excludit compensationem, nam qui compensat, verè solvit remittendo prius æquivalens debitum: ergo sic satisfacit etiam juramento, quo se ad solvendum obligavit. Alia est ratio de juramento solvendi usuras, quod omninò obligare decernitur *c. debitores de jure jurando*: qui enim jurat solvere usuras, clarè intendit solutionem realem usurarum, alioquin nullum esset objectum promissionis. Unde si mutuatarius haberet aliunde jus contra usurarium, qui nimirum aliunde ei, aliquid debebat, non obstante juramento de solvendis usuris, potest adhuc compensare remittendo illud aliud debitum pro usuris promissis; sic enim adhuc in æquivalenti solveret usuras, adeoque adhuc plenè satisfaceret juramento.

Secundus modus priori vicinus, & communis compensandi est, auferendo de bonis debitoris apud ipsummet debitorem existentibus, servatis conditionibus supra positis, de quo nil speciale dicendum superest. At quid si debitor tuus mittat pecu-

pecuniam suam ad alium, sive dono, sive emenda aliqua merce, sive fortè in solutionem cuius debiti, poterisne illam auferendo tibi compensare tuum debitum? *Respondetur*: si pecunia illa missa à tuo debitore nondum sit acceptata ab alio tertio, adhuc poteris illam auferendo tibi compensare: quamdiu enim res nondum acceptata ab alio, manet adhuc sub dominio mittentis, idcirco adhuc verè compensas tibi de bonis debitoris tui. Similiter & e contra, si tertius aliquis mittat pecuniam, vel aliam rem, ad tuum debitorem, sive dono, sive in solutionem debiti, sive in alium finem; siquidem tuus debitor illam pecuniam acceptavit per se, vel per alium, ipsum v. g. vel alium à se missum, adhuc compensando auferere poteris, quia accipis rem debitoris tui, in quam jus habes. Si autem pecunia, vel res illa nondum sit acceptata à tuo debitore, non poteris auferere, quia tunc auferres rem tertii, in quam jus non habes, ut cum *Vasquez & Lugore* solvit *Tamb.* *lib. 1. tit. 2. c. 5. §. 4.*

81 *Tertius modus* compensandi occultè est, auferre de bonis debitoris tui apud alium tertium contentis seu casu, seu etiam simplici deposito, &c. *§. præcedenti in conditione sexta* annotatum est. Certum autem est, te non posse auferre rem debitoris apud alium tertium existentem, si ea re quo speciali jure obligata est, utpote ipsum pignus, data, commodata, locata &c. antequam eius obligatio extingatur: tunc enim ipsi, qui tibi nil debent, veram injuriam, imò damnum inferres verissimè.

peccato furti, ut ex definitione furti supra explicata liquet. Unde etiam si Princeps sit tuus debitor, poteris in compensationem defraudare gabellas ipsimet. At certè non poteris easdem defraudare tam alteri venditas, vel locatas, propter rationem modò dictam: Quia tunc huic tibi nihil debenti injuriam, & damnum inferres, At quid si tertius aliquis sit debitor tui debitoris: v. g. Titius debet Cajo centum aureos: Cajo similiter tibi: poterisne compensando auferre à Titio? *Respondetur*: nequaquam posse, sic enim auferres pecuniam, quæ est adhuc Titii, in quam nullum omnino jus habes. Sed neque poteris, inscio ac invito debitore, propria auctoritate pecuniam illam à Titio exigere, vel recipere, sed debebis à Judice petere per sequestrationem illius debiti, ut tibi satisfiat, vel certe inducere tuum debitorem, ut tibi jus suum in Titium cedat, juxta communem Juristarum, & Theologorum. Vide pulchrè Lugo cit. disp. 16. sect. 6. an. 120.

Quartus modus, & gradus compensandi potest esse ex bonis debitoris tui defuncti, quæ tamen apud te inveniuntur deposita. Et certum est, licere per se loquendo. Dubium autem & valdè controversum est, an etiam liceat cum præjudicio creditorum anteriorum, vel magis privilegiatorum? Respondetur breviter, quod sic: idque non solum, quando debita sunt ejusdem rationis; v. g. defunctus debeat tibi pecuniam, tu vicissim ab eo vivo accepisti pecuniam æqualem, licitè retinebis occultè compensando; censetur enim facta æquivalens

valens solutio per pecuniam tibi antea datam a defuncto; verum etiam, quando debita essent deusæ rationis, v. g. defunctus debebat tibi centum in pecunia; tu autem vicissim ab eo accepisti alia res, vel merces ejusdem valoris, & adhuc habes eam sive in pignus (& tunc consentiunt omnes, te posse se retinere, cum ad eum finem res data sit in pignus ut detineatur, donec debitum solvatur) sive in titulo, depositi, locati &c. uti contra communem apud Lugo *cit. sect. 6. n. 127. plurimè citat. docent Diana p. 3. tr. 5. mistel. res. tit. 1. & Tamb. cit. §. 6. n. 5.* Ratio est: quia quando tu rem illam vivente tuo debitore habuisti, cum perierit tuisses tunc tibi eam appropriare in compensationem tui debiti, remansit apud te quasi in pignus: justè enim dicere poteris: jam sum de meo debitore securus, res mei debitoris apud me est, centum meum mihi non reddat, neque ego reddam centum suam: ideoque virtualiter & æquivalenter res illa est pignus tuum: atqui pignus actuale eo casu licet tibi retinere posses, non obstante præcipua anteriorum, vel magis privilegiatorum credituum, secundum communem DD. cum Lugo *cit.* ergo & hoc quasi pignus virtuale æquivalens illi retinebis, occultè compensando, saltem in foro conscientiæ, de quo nos loquimur; in foro vero externo, in re valde controversa, oportebit accomodare legibus loci, & sententiæ Judicis.

§. IV.

*Etiā famuli, & officiales minus justè
stipendium capientes.*

Quando nimirum liquidò constat de inæquali-⁸³
tate stipendii compensatione laborum, obse-
quiorum, & commodorum, quæ dominis præ-
stant famuli, & officiales, licitè sibi de eorum
bonis occultè compensant ad æqualem æstimatio-
nem, servatis semper conditionibus supra positis.
Ita communis DD. Navarr. uterque Mol. *tr. 2.
tom. 3. disp. 509. & 548.* Lessius Laym. *tr. 3.
lib. 3. c. 1. n. 10.* Lugo *sepè cit. sect. 4. §. 2.* Ra-
tio est: quia famulis, & officialibus ex justitia de-
betur æquale stipendium suis laboribus & commo-
dis, quæ præstare debent; nisi ipsimet spontè re-
mittere, vel pro minori servire velint sicut possent
gratis servire: ergò sicut, qui errore inductus,
vel necessitate coactus mercem minoris justò vendi-
dit, in foro conscientiæ potest pretii defectum exi-
gere, & si aliter recuperare non possit, occultè
compensare; ita eadem ratione famulus, vel of-
ficialis, qui ob errorem, necessitatem, vel aliam
similem causam operam suam minoris justò locavit
(& maximè, quando Dominus pactam merce-
dem in toto, vel in parte solvere nollit, secundum
omnes) quia saltem secundum quid involuntarius
fuit, adeoque animum donandi non habuit,
poterit defectum stipendii jure exigere, & si ali-
ter habere nequeat, occultè compensare: & Do-
minus sibi ipsi imputet, quòd minori pretio fa-
mulum

692 *Tract. V. in VII. & X. precept. Decal. Cap. V.*
mulum servire cogens, occasionem præbeat occu-
tæ compensationis. Idemque dicendum, quan-
do dominus famulis, & ancillis, considerato e-
rum labore, loci consuetudine, & necessitate, non
præbens sufficientem victum, atque illi alia vi-
utpote Dominum monendo; orando &c. quod
sibi debitum esset, consequi non possunt; non
etiam licite aliqua occulta compensatione uti po-
runt, maximè in esculentis, cum fames stimulet
ut notant DD. apud *Laym. cit.* Sed sequitur
dem.

Exceptio.

*Nisi domini iusta ex causa minus stipen-
dium pacti sint.*

34 **V**ariæ enim sunt causæ, ob quas domini famu-
lis vel officialibus minus stipendium iuste pe-
ciscantur, ut illi ideò alia compensationis uti non
possint. 1. Quia dominus expressè, vel tacite
promittit aut spem præbet, se servitium seculare
præstitum aliunde remuneraturum, ad maiora pro-
moturum, officium, vel beneficium procuraturum,
aut matrimonium utile procuraturum. In
tunc enim quamdiu probabilis spes manet, domi-
num promissis suis satisfactorum, famuli alia com-
pensatione uti non poterunt. 2. Quando famu-
lus non totam operam domino impendit, sed in-
rim etiam permittitur aliquam artem addiscere, vel
aliud quidpiam commodi sibimet acquirere: ut
ex *Navarro* utroque notat *Layman. citatim.*
Quando Dominus famuli operâ non multum

digebat, sed rogatus eundem conduxit: runc enim facile conqueri non poterit de stipendii exiguitate: quia sicut merces, ita & operæ ultroneæ vilescunt.

4. Quia tametsi operâ famuli dominus indigeret, multi tamen aderant, qui eandem conditionem libenter acceptâssent, & tunc quoque, si officio famulus discederet, plures adessent, eodem minori stipendio vel salario seruituri: neque ergo hoc casu stipendium minus justo censeretur: quia sicut multitudo videntium mercium pretia minuit, ita & multitudo operam locantium minuit, quantitatem stipendii sive mercedis. Ita communis DD. apud *Laym. cit.* Qui tamen rectè monent, non ideo semper minorem mercedem justè effici, quia si unus accipere nolit, alter non deerit, qui accipiat: quia posterioris acceptatio ex mera necessitate, & non ex copia locantium, vel æquitate rei acceptæ provenire potest. Tandem etiam maxime cavendum est, ne famuli, ancillæ, officiales sint iniqui, & excessivi æstimatores suarum operarum, laborum, obsequiorum, cum quilibet in propria causa cæcutiat. Qua ratione meritò ab Innocentio XI. damnata est hæc propositio 37. *Famuli, & famula domestica possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicans salario, quod recipiunt.*